

ГОЛОВКО О. Б.

Севастопольський національний технічний університет

ЛЕКСИЧНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ ТИМЧАСОВИХ ОЗНАК КОНЦЕПТУ *РУХ* У СУЧАСНІЙ ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

У статті розглядаються тимчасові ознаки концепту *РУХ* та аналізуються способи їх лексичної об'єктивації.

Ключові слова: концепт, рух, час, лексична репрезентація, семантичний компонент, тимчасові ознаки.

В статье рассматриваются временные признаки концепта *ДВИЖЕНИЕ* и анализируются способы их лексической репрезентации.

Ключевые слова: концепт, движение, время, лексическая репрезентация, семантический компонент, временные признаки.

The article deals with the temporal signs of the concept of *MOVEMENT* and analyzes ways of their lexical representation.

Key words: concept, movement, time, lexical representation, semantic component, temporal signs.

Проблема руху приваблює не одне покоління дослідників невичерпаністю та багатогранністю. Поняття *РУХ*, поряд з поняттями *простір* і *час*, – це одна з найважливіших категорій пізнання. За останні роки частіше підтримується думка про особливі властивості, зміст і специфіку прояву руху на різних структурних рівнях матерії, у різних галузях пізнання людської діяльності. Якщо проблема руху спочатку хвилювала тільки філософів, то вже протягом століть стала однією з центральних не тільки в природничих науках, але й в гуманітарних, тому вона має загальнонауковий характер.

Актуальність роботи визначається пріоритетною спрямованістю лінгвокогнітивних досліджень на моделювання концептуальних структур знання, які маніфестуються у мові, й зумовлена поєднанням новітніх і традиційних методик аналізу мовних і текстових явищ.

Метою статті є розгляд тимчасових ознак концепту *РУХ* та їхня лексична репрезентація. **Наукова новизна** статті полягає у відсутності на сьогоденній момент таких досліджень у вітчизняній лінгвістиці.

Об'єктом статті є концепт *РУХ* в іспаномовній картині світу.

Предметом статті виступає лексична об'єктивація тимчасових ознак концепту *РУХ*.

Матеріалом слугували іспаномовні тексти ХХ – поч. ХХІ ст.

Т. Лейбніц подає час як внутрішню характеристику руху [1:306–310].

Час – це об'єктивна реальна форма існування матерії (поряд із простором), а рух – це сутність часу, оскільки всі процеси, явища, події навколишнього світу характеризуються моментом виникнення, періодом існування й моментом зникнення, тобто вони знаходяться у русі [2:18]. Арістотель вказує на те, що людина пізнає час у русі матеріального світу [3:14].

Звичними стали вирази на зразок: *el tiempo corre, los años pasan, los días vuelan* і багато інших, які є невід'ємною частиною іспанської мови.

Наприклад: *Así pasaron siglos al parecer de Juan Manso, que no menos tiempo era preciso para que el corderito empezara a perder la paciencia* [8:226]. *Pasan los minutos, pasan las horas insensiblemente. ¿Cuándo tiempo ha pasado ya? ¿Cómo medir el tiempo ante tan peregrino espectáculo? Tiene la sensación el anciano de que han pasado muchas horas, muchos días, muchos años ... El tiempo no es nada al lado de esta maravilla única en la tierra* [9:286].

У цих прикладах дієслово руху *pasar* у поєднанні з різними іменниками (*pasan minutos, pasan horas, pasan siglos*) передають безперервний нескінчений процес плину часу. Автор ставить питання, як виміряти час, де він бере початок і чи є кінець стосовно всього розвитку людства й природи. Можна виміряти певні відрізки, які встановила сама людина. Отже, час, як і рух, – це величина, яка змінюється і яку можна виміряти, прийнявши умовні точки відліку, тому поряд уживаються відповідні лексичні символи.

Transcurrieron los meses, y al año y pico de casarse tuvieron un niño, a quien llamaron Marcelo, y que daba gozo verle de sano y colorado como era [10:365]. У поданому реченні спочатку використано дієслово руху *transcurrir* щодо часу, а далі сама фраза *al año y pico* наголошує на тому, що час минув. Прийменник *a* має значення закінчення певного відрізка часу стосовно конкретного моменту. В іспанській мові конструкції прийменник *a* (*al*) + лексический знак, що виражає час, або *al*+інфінітив означають закінченість певної дії.

Показником проходження часу є дейктики часу, які підкреслюють зміни, що відбуваються, а також іменники, що передають певний відрізок часу, такі як: *desde la mañana, desde la noche, esta temporada, cada día, un momento, un instante* та інші.

Як рух, так і час, можуть мати однакові характеристики. Як, наприклад: *el tiempo tranquilo* означає *el movimiento tranquilo; el tiempo monótono – el movimiento monótono*. Знаходячись у будь-якій точці простору, людина сприймає себе в певному відрізку часу, розділяючи події свого життя на ті, які були, які є і які будуть. Показником часу для будь-

якої живої істоти є її вік.

Y esperando con impaciencia esta edad, iba transcurriendo la vida de Rafael, sin alteración alguna; una existencia de aspirante seguro de su destino, que aguarda el paso del tiempo para entrar en la vida [11:43]. У реченні *el paso del tiempo* перегукується з *transcurrir la vida, esa edad*. Н. Д. Арутюнова вважає, що людина внесла до моделі часу точку відліку, рух і напрямок руху [4:693].

Ми виділяємо такі ознаки концептуалізації часу, які фіксовані мовою для поняття часу і які пов'язані з рухом людини у проходженні її життєвого шляху: початок, протяжність, завершеність, повторюваність і циклічність.

Так, початок символізує народження, дитинство *Su infancia rodó tranquila por todos los escalones portales y basureros de la vecindad* [12:147]. Протяжність – це саме життя. *Y se iban los días, todos iguales, unánimes, llevándose cada uno un jirón de la vida de Matilde* [13:20]. *He corrido muy aprisa: me he quemado las alas por arrojarme de cabeza en la llama de la vida... Cada uno por su camino* [11:140]. Показником часу слугують лексичні одиниці *los días, los meses, los años, los minutos, las horas, la primavera, el verano, el otoño, el invierno* тощо, які вживаються з дієсловами руху *correr, pasar, ir, llegar*, символізуючи процес і його циклічність. Темпоральні циклічні дейктики сформувалися внаслідок розуміння часу як циклічного явища під впливом повторюваності природних явищ та циклів [5:80].

Завершеність характеризується такими лексичними знаками: *la muerte, el fin, el último viaje* тощо.

Кожен індивід проходить однакові моменти (ті, які ми вказали вище), тому ми виділяємо повторюваність цих періодів. *El niño crecía poquito a poco, como crecen los niños, pero sano y seguro, como si quisiera darse prisa para apurar la poca vida que había de restarle* [14:365].

Циклічність пов'язуємо з тим, що, пройшовши певний життєвий шлях, одна людина вмирає, але на її місце приходить інша, тобто відбувається зміна поколінь. *En el océano habían apuntado las primeras manifestaciones de la vida continuando luego su ciclo evolutivo sobre las montañas, surgidas, igualmente de su seno* [15:177]. Тут показана циклічність процесу.

Перші кроки дитини в народних уявленнях знаходяться в певному зв'язку з оволодінням мовними навичками і з розвитком розуму. Існує часова послідовність, одне іде за іншим [6:285].

Ми виділяємо час конкретний і відносний. Так, у реченні *Los minutos, que me separo de ti me pesan como siglos* [15:28] століття прирівняні до хвилин, тобто тут вони відносні, пов'язані з чуттєвим сприйняттям.

Llevaban caminando cerca de una hora y se imaginaban que solo habían transcurrido unos minutos [15:232]. У фразі фізичне зливається з чуттєвим, переміщення в просторі та відлік часу ніби протистоять одне одному, подано контраст: конкретне – відносне (*una hora – unos minutos*). Суб'єкт мовлення з його перцептуальним простором виступає орієнтиром, щодо якого здійснюється часова та просторова концептуалізація подій, явищ та фактів навколишнього світу [7: 13].

Час, як і рух, може летіти, бігти (*volar, correr*), а може проходити, тягнутися, минати (*pasar, transcurrir, ir*), тобто йому властива швидкість, яка може залежати від сприйняття значимості подій, що відбуваються. Передається вона лексичними засобами мови.

Концепт, що аналізуємо, має ряд тимчасових ознак, які виражають співвіднесення руху з часом. Розгляньмо засоби лексичної об'єктивації вказаних ознак, а саме: швидкість, повторюваність, одночасність, тривалість, початок руху, закінчення руху.

Вивчаючи одиниці, з такими ознаками і враховуючи їх приналежність до сфери руху у фізичному просторі, можна констатувати, що рух може бути швидким, повільним, одночасним, таким, що повторюється та виражає процес.

Вербалізація концептуальної ознаки *швидкість руху* відбувається практично однаковими лексичними засобами незалежно від того, чи є цей рух переміщенням, дією або зміною. Швидкий рух передається таким чином: *activar, acelerar, intensificar, apresurar, precipitar, apretar, avivar, hacerse más rápido, más veloz, aceleración, intensificación, aceleramiento, celeridad, diligencia, prisa, premura, agilizar, activación, velocidad, rapidez, activo, vivo, rápido, presto, veloz, raudo, velozmente, rápidamente, pronto, aprisa, dinámico, presuroso, súbito, ágil, inmediatamente, vivamente* тощо. Існує низка мовних одиниць, пов'язаних з рухом-переміщенням, які мають певні відтінки його репрезентації, наприклад: *gatear, jinetear, largarse, pirarse, galopar, fluir, volar, nadar* та інші, що залежить від того, хто здійснює цей рух.

В іспанській мові для передачі швидкості руху уживаються численні стійкі вирази та фразеологічні звороти, які мають певний стилістичний відтінок. Так швидкість руху можна передати через такі вирази: *a la carrera (corriendo o con mucha rapidez)*; *a marchas forzadas (con mucha*

prisa y precipitación); *a todo gas* (*a gran velocidad*); *ahuecar el ala* (*irse, largarse*); *como alma que lleva el diablo* (*precipitadamente*); *de golpe y porrazo* (*rápidamente, súbitamente*); *en menos que canta un gallo* (*con mucha rapidez, invirtiendo poco tiempo en la cosa de que se trata*); *en un dos por tres* (*en poquísimos tiempo*) тощо.

Наприклад:

Mover el culo antes de que os lo chamusquean los ingleses [16:87].

Y abriendo el portal, se lanzó por la angosta escalerilla, llegando en un vuelo a lo más alto [17:12]. *Tan delgado, de movimientos rápidos, casi extenuado por un viaje que no es de suponer excesivamente lejano, venía usted proclamando su debilidad* [18:167]. *Una tarde creyó reconocerlo en un carruaje de alquiler cuyo caballo marchaba a vivo trote por la avenida del Prado; pero cuando quiso seguirlo el vehículo había desaparecido en una calle inmediata* [15:389].

У перших двох реченнях швидкість руху закодована в стійких словосполученнях: *mover el culo* та *llegar en un vuelo*, які мають стилістичну забарвленість, а *de movimientos rápidos* у *marchar a vivo trote* більше пов'язані з реальністю. Ознака швидкого руху вербалізується за допомогою дієслів, іменників, прикметників, стійких виразів.

Семантичний компонент, у якого є ознака *швидкість*, має і протилежне значення – *повільність*: *повільний рух-дія*, *повільний рух-переміщення* та *повільний рух-зміна*. Підтвердженням цьому виступають такі лексеми: *disminuir la marcha, retardar, aminorar (el paso), hacerse más lento, frenar, poner obstáculos, entorpecer, ir despacio, arrastrarse, ir a la zaga, planear, errar, vagar, andorrear, cancanear, barzonear, callejear, vagabundear, errante, vagabundo, nómado, disminución, vagabundeo, pausado, sosegado, tranquilo, cachazudo, calmoso* тощо.

Для актуалізації ознаки *повільне переміщення*, *повільна дія* та *зміна* часто вживаються прислівники та стійкі вирази: *lentamente, tranquilamente pausadamente, paulatinamente, a paso de buey, a paso de tortuga, paso a paso, poco a poco, con lentitud* тощо. В ідіоматичних виразах бачимо позитивні та негативні відтінки передачі швидкості, наприклад: *volar de saeta, arrastrarse a paso de tortuga*.

У внутрішньому світі прояв ознаки *швидкості* вербалізується словами: *excitación, excitar, encolerizarse, irritarse, montar en cólera, irascibilidad, iracundia, vehemencia, vehemente* тощо, які передають швидке, тимчасове збудження, нервозність, певні емоції. *Juan, abstraído, silencioso, parecía inquieto, a punto de saltar* [19:33].

Ознака *повторюваність* вербалізується такими лексичними одиницями: *repetir, repasar, rehacer, renovar, rendar, remover, remolinar, remanecer, remeter, frecuencia, frecuentar, frecuente, periodicidad, cíclico, de vez en cuando, a menudo, siempre* тощо. Ці слова та вирази можуть використовуватися під час репрезентації всіх видів руху. Префікс *re-* є словотворчим елементом, який часто вживаний у дієсловах зі значенням повторення. Дії, що, кодуються у фізичному просторі, вербалізуються таким чином: *reparar, rehacer, recorrer, recoser, reconstruir, recomponer, recaer, reintegrar, reproducir, repintar, requintar, resaludar, resallar, respelufar, recaer* тощо; у ментальному та емоційному просторі: *reconsiderar, reconocer, reformar, renovar, revisar, revivificar, rever, revelar, resfriarse, recapitular, recapacitar, recalentar* тощо. *Cuando volví a reanudar las clases en la Universidad me parecía fermentar interiormente de impresiones acumuladas* [19:57], де автор застосовує дуже поширену в іспанській мові конструкцію *volver+a+infinitivo*, яка репрезентує повторення дії. *No sé a qué fueron debidas aquellas fiebres, que pasaron como una ventolera dolorosa, removiendo los rincones de mi espíritu, pero barriendo también sus nubes negras* [19:55]. Тут герундій *removiendo* розкриває нам процес, який проходить у душі героїні.

Ознака *одночасність* здійснення дії репрезентовано лексичними засобами: *simultaneo, coincidente, coetáneo, paralelo, compatible, sincrónico, simultanear, compaginar, sincronisar, sincronismo, simultaneidad, coincidencia, paralelismo* тощо.

Наступна ознака – це *тривалість*, тобто сповільненість здійснення руху-переміщення, дії, зміни. Семантичні компоненти її стоять між повільним рухом та його процесом. Вона розкривається лексичними одиницями: *progresar, evolucionar, continuar, moderar, modernizar, modernización, modificar, modificación, modificante, retroceder, retrogradar, durativo, permanente, duración* тощо. Рух-процес відрізняється від вищезгаданого тим, що в ньому не указуються початкові та кінцеві точки, а загальною ознакою є тривалість. Рух-процес може вербалізуватися дієсловами: *durar, prolongar, evolucionar, vagabundear*; іменниками *bamboleo, marcha, evolución respailar, balancear, andar, desfilar, marchar, desarrollar, bambolear, gandulear, vaivén, callejeo, correteo, oscilación, desfile, marcha* та ін. Будь-які види руху можна виразити як процес, наприклад:

- рух-переміщення: *desplazamiento, locomoción, traslado, carrera, movimiento, paso, tránsito, trayecto, travesía, jornada* тощо;

- рух-дія: *viaje, excursión, creación, migración, procesión, funcionamiento, desarrollo, fabricación, producción* тощо;
- рух-зміна: *mejoramiento, cambio, empeoramiento, empobrecimiento, metamorfosis, modificación, cambio, variación* тощо.

На основі викладеного матеріалу можна зробити такі **висновки**: час сприймається людиною як метафоризована версія її уявлення про рух у просторі; час має початок, тривалість, завершеність, повторюваність і циклічність; перцептивно час може бути конкретним та відносним; характерною особливістю часу є швидкість, тобто час можна виміряти, спираючись на людський чинник; до основних тимчасових ознак концепту *РУХ* відносяться: швидкість, повторюваність, тривалість, одночасність, процес, початок та закінчення руху, які виражаються різними частинами мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Лейбниц Г. В.* Новые опыты о человеческом разуме / Г. В. Лейбниц. – М. –Л. : Соцэкгиз, 1936. – 484 с. 2. *Бокова П. М.* Мова і час / П. М. Бокова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. праць / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – К. : Логос, 2002. – Вип. 1. – С. 18–21. 3. *Аристотель.* Метафизика. Переводы. Комментарии. Толкования / Аристотель. – К. : Эльга, 2002. – 832 с. 4. *Арутюнова Н. Д.* Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – [2-е изд., испр.]. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с. 5. *Гачев Г. Д.* Национальные образы мира (Космо – Психо – Логос) / Г. Д. Гачев. – М. : Прогресс-культура, 1995. – 480 с. 6. *Седакова И. А.* Первые шаги ребенка: магия и мифология ходьбы (славяно-байкальские параллели) / И. А. Седакова // Концепт движения в языке и культуре : сб. ст. / отв. ред. Т. А. Агапкина. – М. : Индрик, 1996. – С. 284–306. 7. *Багрий О. І.* Когнітивний аспект значення та функціонування граматичних засобів вираження темпоральності в сучасній англійській мові / О. І. Багрий // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. праць за матеріалами конф. – К. : Видав.-поліграф. центр “Київський університет”, 2002. – Вип. 1. – С. 10–14.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. *Unamuno M.* Juan Manso / M. Unamuno // Cuentos españoles. – La Habana : Arte y literatura, 1976. – P. 223–231. 9. *Ruiz José Martínez (Azorín).* El primer milagro // Cuentos españoles. – La Habana : Arte y literatura, 1976. – P. 281–289. 10. *Santos Jesús Fernández.* Cabeza rapada / Santos Jesús Fernández // Cuentos españoles. – La Habana : Arte y literatura, 1976. – P. 413–419. 11. *Ibáñez Vicente Blasco.* Entre naranjos / Ibáñez Vicente Blasco. – La Habana : Instituto cubano del Libro, 1972. – 287 p. 12. *Pereda José María de.* El raquero / Pereda José María de // Cuentos españoles. – La Habana : Arte y literatura, 1976. – P. 143–159. 13. *Unamuno M.* El espejo de la muerte / M. Unamuno // Мозаїка: іспанська мова у творах майстрів оповідання ; [уклад. І. О. Криворчук, А. М. Чернуха]. – К. : Ленвіт, 2003. – P. 17–22. 14. *Cela Camilo José.* Marcelo Brito / Cela Camilo José // Cuentos españoles. – La Habana : Arte y literatura, 1976. – P. 359–369. 15. *Ibáñez Vicente Blasco.* Mare Nostrum / Ibáñez Vicente Blasco. – La Habana : Arte y Literatura, 1975. – 534 p. 9. *Pérez-Reverte A.* Cabo Trafalgar / Pérez-Reverte A. – Madrid : Punto de Lectura, S.L., 2005. – 298 p. 17. *Ibáñez Vicente Blasco.* En la boca del horno / Ibáñez Vicente Blasco // Мозаїка: іспанська мова у творах майстрів оповідання ; [уклад. І. О. Криворчук, А. М. Чернуха]. – К. : Ленвіт, 2003. – P. 7–13. 18. *Campos Jorge.* El atentado / Campos Jorge // Мозаїка: іспанська мова у творах майстрів ; [уклад. І. О. Криворчук, А. М. Чернуха]. – К. : Ленвіт, 2003. 12. *Laforet Carmen.* Nada. Premio Nadal 1944. Octava impresión / Laforet Carmen. – Barcelona : Destino, 2005. – 276 p.